

MTA TÁRSADALOMKUTATÓ KÖZPONT
1014 Budapest, Országház u. 30., 1250 Budapest, Pf.: 5.
Tel.: 224-67-91, fax: 224-67-92
E-mail: bal8686@helka.iif.hu, margit@mtatk.hu
www.mtatk.hu

Az MTA Társadalomkutató Központ az akadémiai intézethálózaton belül az egyetlen olyan fórum, amelynek egyik alapfeladata, hogy a társadalomtudományok és a természettudományok művelőit – inter- és multidiszciplináris rendezvények, kutatási programok révén – különböző tudományos problémák közös vizsgálatára, elemzésére kérje fel.

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A Társadalomkutató Központ 2010-re a következő főbb célokat tűzte ki:

- A stratégiai kutatási programok koordinálása, az eredmények publikálása, tudományos konferenciák rendezése, e programok között kiemelten a *Balkán-kutatás* és a *Vízgazdálkodás a Kárpát-medencében* c. programok folytatása.
- A Gyermekszegénység Elleni Program koordinálása.
- A *Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat* elnöksége körüli feladatok koordinálása.
- A programokkal összefüggő rendezvényszervezés, kiadványok megjelentetése, folyóirat-kiadás, adatbázis-építés.
- A vári akadémiai épülettömb üzemeltetése és felújítási munkálatainak végzése (a várgondnokság munkáját is tartalmazó beszámolót lásd a központ honlapján: <http://www.mtatk.hu/?mid=2&page=beszam>).
- Az MTA Vendégház üzemeltetése.

II. A 2010-ben elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

II/a. Kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

Balkán-program

A Társadalomkutató Központ is egyik közreműködője a 2005-ben megkezdett Balkán-kutatásoknak, amelyben 2010-ben a központ mellett az MTA Történettudományi Intézete és az Európa Intézet vett részt. A korábbi kutatási időszakokban egy tartós munkaközösség jött létre a balkáni térség iránt érdeklődő, annak jelen gazdasági, politikai (biztonság- és nemzetiség-politikai folyamataival) és történetével foglalkozó kutatókból. A munkaközösségben helyet kapnak az ország vidéki és fővárosi kutatóintézeteiben, tanszékein dolgozók éppúgy, mint a politikai adminisztráció, az országgyűlés és a vállalkozói társadalom tagjai.

A 2010-ben futott projekt (*A Balkán mint stratégiai térség Magyarország számára MeH-VII.5/2009.*) kutatásainak középpontjában az Európai Unió és a magyar állam és társadalom regionális beágyazottságának vizsgálata állt. A munka során elsősorban a következő témákkal foglalkoztak: a nyugat-balkáni térség európai perspektívájának fenntartásával összefüggő kérdések vizsgálata, a gazdasági világválság hatása a térség eurointegrációs távlataira, a magyar szerepvállalás lehetőségei és irányai a bővítés kérdésében, a nyugat-balkáni államok

integrációs érdekeltiségének alakulása, valamint belső fejlődésük magyar szempontból fontos folyamatainak elemzése.

Oroszország és a Balkán témakörében mindvégig aktuális kérdés volt a gazdasági világválság hatása a Balkánra és az evvel összefüggő balkáni gazdasági átrendeződések, különös tekintettel az energiapolitikára. Az Egyesült Államok Nyugat-Balkánnal kapcsolatos elképzeléseinek kiinduló elemzését a 2010. április 14-én az Egyesült Államok európai ügyekben illetékes külügyi szenátusi albizottsága *Befejezetlen ügy Délkelet-Európában: lehetőségek és kihívások a Nyugat-Balkánon* címmel tartott ülés adta. A térség országai az elmúlt évtizedben drámai változáson mentek keresztül. A terület egy háborús konfliktuszónából független, demokratikusan berendezkedett országok régiójává vált, amelyben békés módon oldják meg vitákat, és a térség országai hozzájárulnak a globális problémák rendezéséhez (pl. afganisztáni misszió). Az elért eredmények nagyrészt az USA és az európai államok politikájának köszönhetőek. A jelenlegi politika egyik legfőbb eszköze a NATO- és EU-kiterjesztés. A kutatás során komoly figyelem irányult a görög válság vizsgálatára. 2010. májusban műhelybeszélgetés volt Barcza Györggyel, a K&H Bank elemzési igazgatójával, közösen elemezve a válság okait és következményeit.

A központ működteti a 2006 júniusában indított www.balkancenter.hu című honlapot, ahol folyamatosan közzéteszik kutatásaik eredményeit. A Balkán-kutatás 2010. évi eredményeinek összefoglalását a felügyeleti szerv külön kiadványban jelentette meg.

Vízgazdálkodás a Kárpát-medencében

A program 2007-ben indult a következő intézetek bevonásával: MTA Regionális Kutatások Központja, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, MTA Történettudományi Intézet, MTA Mezőgazdasági Kutatóintézet, MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Vízi Közmű és Környezetmérnöki Tanszék, Budapesti Corvinus Egyetem, Európa Intézet Budapest.

A MeH–MTA stratégiai kutatási program keretében művelt projekt egyik kiemelt kutatási célja a 2011-es magyar EU-elnökség előkészítése, a vízgazdálkodás aktuális kérdéseinek feltárása volt. Az előző években összefoglalt témák – kárpát-medencei globális víz-stratégia, Duna-stratégia, kormányzati és tudományos adminisztrációk együttműködése – után a 2010. évi program a következő kérdéskörökkel foglalkozott:

- a vízgazdálkodási lemaradások (vízvisszatartás, vízgazdálkodás a vidéki térségekben, stb.) számbavétele,
- a kelet-közép-európai (kárpát-medencei) határokat átlépő projektek áttekintése,
- az EU Víz Keretirányelv (VKI) végrehajtásának felmérése,
- társadalomkutatói intézmények és szakértők bevonása a „társadalom és víz” témakör feldolgozásába (az eddig elsősorban mérnökökből, vízügyi szakemberekből és ökológusokból álló csapat mellett),
- átfogó társadalmi kutatás indítása, amelynek eredményeként erősödhet Magyarországon a „környezetgondos”, környezettudatos magatartás,
- „Víz és társadalom” c. honlap kiépítése,
- visszatekinteni az 1945 utáni hazai vízgazdálkodási eredményekre és mulasztásokra (különös tekintettel a rendszerváltás időszakára), egy vízgazdálkodási kronológia kidolgozása.

A program keretében több rendezvényre került sor, ezek közül kiemelendő a 2010. március 2-án megtartott *Víz – táj – társadalom* c. konferencia [előadások: Glatz Ferenc (Vízfelhasználás

és társadalom. Víznyerés, víz visszatartás, de milyen célból?); Kóthay László (Vízgazdálkodás és kormányzati politika); Ligetvári Ferenc (Mezőgazdálkodás és vízvisszatartás); Varga Miklós (Vízvisszatartás lehetőségei és korlátai); Váradi József (Vízrendezés és területrendezés); Haraszthy László (Vízrendezés és környezetvédelem); Láng István (A csapadék sorsa); Zágony Miklós–Nováky Béla (Éghajlatváltozás és vízgazdálkodás); Ányos József (Víziközmű-fejlesztési kényszerek).

A program részletes beszámolója leadva a felügyeleti szervnek, amely azt külön kiadványban jelentette meg.

Gyermekszegénység Elleni Program

A Gyerekszegénység Elleni Program (GYEP) 2006-ban indult el a Magyar Tudományos Akadémián belül, Ferge Zsuzsa akadémikus vezetésével. A GYEP 2010. évi feladatait az MTA–MeH közötti Stratégiai Kutatási Megállapodás, valamint a 2007-ben, az országgyűlés által elfogadott Legyen Jobb a Gyermeknek! – 2007–2032 közötti időszakra szóló Nemzeti Stratégia adja. Az MTA–MeH megállapodás keretében végzett *Szociális egyenlőtlenségek, gyermekszegénység, mélyszegénység, generációs szegénység* stratégiai kutatás negyedik, 2009/2010. évi projektjének célja a Nemzeti Stratégia megvalósításának elősegítése, követése, kísérleti alkalmazása bővülő körben, az alkalmazás monitorozása. Ennek keretében a csoport kutatási háttérrel adott a Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának. További kutatások segítségével nyomon követte a gyermekek helyzetének alakulását, a gyermekszegénység változását különös tekintettel a válság hatásaira, továbbá olyan eszközöket, javaslatokat dolgozott ki, amelyek elősegíthetik a stratégiai elkötelezettség és célok fenntartását a válság körülményei között is.

2010-ben a következő kutatásokra került sor:

(a): 1000 gyermekes háztartás helyzetének vizsgálata (2009. évi TÁRKI felvétel, utolsó 5 évvel összehasonlítás);

(b) A 15–23 éves korosztály (KSH Munkaerő-felvétel másodelemzés) összetétele, integrálódása (munka, iskola);

(c) Nevelőszülői rendszer működésének vizsgálata; Pedagógiai szakszolgálatok működése LHH (Leghátrányosabb Helyzetű) kistérségekben; Anyák munkavállalásának feltételei jó és hátrányos helyzetű térségekben (KSH Munkaerő-felvétel másodelemzés); Policy paperek előkészítése egyszülős családokról, korai terhességről stb.

(d) A Szécsényi Gyerekesély Program folytatása az akciókutatás által igényelt adatfelvételekkel és tanulmányokkal, pl. szécsényi helyzetfelmérő adatfelvételek, a beavatkozási területeket monitorozó kutatások, a cigány–nem cigány viszony követése egy településen; A gyerekszegénység csökkentésére szolgáló komplex kistérségi program módszertani-szakmai előkészítése, illetve kísérése további 11 kistérségben; a kistérségi tükrök módszerének fejlesztése.

Ezen feladategyüttes pénzügyi forrása kizárólag külső bevételből (MTA-MEH együttműködésből, illetve pályázati forrásból) állt össze.

Az MTA Társadalomkutató Központ 2010-re elvégezte az intézmény felnőttképzési akkreditációját. Ennek révén lehetőség nyílt arra, hogy a GYEP keretében született kutatási eredmények bekerüljenek a társadalomtudományok terén dolgozó szakemberek továbbképzésébe. Első lépésben akkreditálást nyertek a Gyerekszegénység Elleni Program keretében elkészült képzési csomagok, amelyek alapjául szolgálnak a TÁMOP 5.2.1 projektbe bevont hátrányos helyzetű kistérségekben dolgozó szakemberek felkészítéséhez. Ehhez

kapcsolódóan 2010-ben 10 db, a képzők felkészítését célzó képzés valósult meg. Az intézmény további 12 műhely jellegű találkozót tartott a projektbe bevont kistérségek felkészítése érdekében. Az új szolgáltatás nemcsak a Központ ismertségét és elismertségét növeli, de a forrásbevonás lehetőségeinek körét is bővíti. A TÁMOP 5.2.1 konstrukció keretében továbbá folytatódott a bevont 11 leghátrányosabb helyzetű kistérségekben megvalósuló gyerekszegénység elleni programok előkészítése, illetve a már nyertes pályázatok megvalósításának támogatása.

A program biztosította a stratégiával összefüggő tevékenységek nyilvánosságát. Szakmai konferenciákon és tájékoztatókon 45 alkalommal szerepeltek. A nemzetközi értékelést biztosító ún. Peer Review konferencia 6 ország és az EU Szociális és Foglalkoztatási Főigazgatóságának együttműködésével jött létre, erről kiadvány is készült. Elkészült és megjelent a stratégiai kutatás eredményét összefoglaló éves jelentés. A *Gyerekesély Füzetek* sorozatban további két szakmai kiadvány, valamint egy angol nyelvű ismertető kiadvány jelent meg. Az év folyamán 20, a kutatási eredményeket összefoglaló tanulmány készült el, 8 publikációval. A program munkatársai 30 alkalommal szerepeltek különböző, országos sajtóorgánumban, és mindezekon túl folyamatosan tart kapcsolatot már angol nyelvű oldalon is az érdeklődőkkel, szakemberekkel a naponta frissített www.gyerekesely.hu honlap üzemeltetésével.

Stratégiai kutatások

A beszűkült anyagi lehetőségek miatt 2010-ben is csupán három stratégiai kutatási program futott:

1. *Balkán* (több évre tervezett program), tartalmi összefoglalása az MTA–MEH együttműködésnél.
2. *Magyar örökség* c. program.
3. *Magyarország és a magyar kisebbségek*. Ez a stratégiai program szinte egy időben a stratégiai kutatásokkal, 2010-ben az MNVH programjaival összekötve folytatták művelését. Konkrétan vizsgált kérdés volt a határokon túli vidékfejlesztés kibővítése. Főbb megállapítása, hogy a vidékfejlesztés a kárpát-medencei magyarság életképességének megtartója, mert a határokon túli tömbmagyarság vidéken él. A tömbmagyarság, a székelység kivételével, a szomszéd államokkal közös határok mentén helyezkedik el. Az EU 2008 óta kiemelten támogatja a határokat átlépő vidékfejlesztéseket. Új lehetőségeket kínál tehát az uniós politika a kárpát-medencei táj- és vízgazdálkodásnak, úthálózat fejlesztésnek, és új lehetőséget kínál a magyar-magyar kapcsolatrendszernek. A vidékfejlesztés tehát a közép-kelet-európai térségben új lehetőségeket teremt a helyi közösségek egyben tartására, és az érdekközösségek felismeréséhez.

Népesedéstudományi vizsgálatok

Még a 2006-ban megszűnt Népesedéstudományi Kutatócsoport kezdett hozzá a második világháború utáni epidemiológiai változások fő vonulatának feltárásához, és ennek folyamányaként a központ továbbra is kap közreműködési lehetőségeket több olyan kutatásban, amelyek a magyarországi halandóság és a társadalmi-gazdasági, politikai környezet átalakulása közötti összefüggéseket, a magyarországi epidemiológiai fejlődést, a szív- és érrendszeri, a daganatos betegségek, valamint a májcirrózis miatti elhalálozás trendjeit vizsgálják. Így 2010-ben Budakalász önkormányzatának felkérésére megkezdődött a településen élő emberek egészségi állapotának felmérése, s ebben a munkában a központ munkatársa is közreműködik tanácsadóként. A vizsgálat a kardiovaszkuláris morbiditást és mortalitást kívánja elemezni társadalmi-gazdasági, kulturális kontextusban. Az elemzések alapján határozódnak meg azok a teendők, amelyek az életmód változtatása esetében

relevánsak, és amelyek valójában az orvosi intervenciókat jelentik, a korszerű követelményeknek megfelelően. Mindezeket azért, hogy mérhetően javuljon a népesség egészségi állapota. A longitudinális vizsgálat 2010. IV. negyedévében kezdődött el. A 400 fő kérdőíves vizsgálatának területi része befejeződött. A próbafelvétel elemzése 2011. I. negyedévének végére várható.

Egy másik vizsgálat az élet minőségét mérő, módosított humán fejlettségi mutató(MHFM) és a halálozási viszonyok, illetve az életkilátások közötti összefüggést méri ökológiai megközelítésben. Az elemzés annak bemutatására vállalkozik, hogy milyen módon befolyásolja az élet minősége a halálozási viszonyokat és az életkilátásokat térségi viszonylatban. A megfigyelési időszak: 2006–2009, a térségi viszonylat a régióktól a kistérségekig terjed, az életminőség a társadalmi-gazdasági környezetre vonatkozik. A 2010-ben elkezdődött vizsgálat 2012-ben fejeződik be.

A harmadik vizsgálat az élet minőségét mérő módosított humán fejlettségi mutató (MHFM) és a termékenység közötti összefüggésekre irányul. A vizsgálat ökológiai megközelítésben arra kíván válaszolni, hogyan befolyásolja az egy főre jutó adóköteles jövedelem, a tudásállomány és a születéskor várható élettartam triásza a termékenységet. A megfigyelés időszaka 2006–2009, a megfigyelés egységei a területi beosztás egységei a régióktól a kistérségekig bezárólag. A vizsgálat 2010-ben kezdődött és 2012-ben fejeződik be.

2010-ben folytatódott a *Magyarország népességének halandósági atlasza, 2004–2007* című, magyar és angol nyelven megjelentetendő kiadvány munkálatai is. Az atlasz a régiók, a megyék és a kistérségek, a főváros és kerületei, a települések lélekszáma és típusa szerint ábrázolja a halálozási viszonyokat és az életkilátásokat. Az atlasz várhatóan 2011-ben jelenik meg. Az MSD vállalat az első, a második és a negyedik vizsgálat támogatásában vett részt.

Tudománytár

A Tudománytár munkacsoport közreműködött A *Nők és férfiak esélyegyenlősége a kutatás-fejlesztésben Magyarországon a 20. századtól napjainkig* (NKFP-B3-2006-0003. számú Jedlik Ányos B) projektben amelyek részeként befejeződött a 19–20. századi magyar tudós nők szerepének feltárását célzó adatgyűjtés, és ennek alapján 2010 tavaszán megjelent egy több mint 60 szerzői íves kötet *Nők a magyar tudományban* címmel. A kötet négyszáz Magyarországon alkotó és/vagy magyar származású női tudós életútját és tudományos munkásságát foglalja össze enciklopédiaszerűen. A teljes, négyéves kutatási program – amelyben a BME, a Pécsi Egyetem, a Politikatörténeti Intézet és a TÉT Alapítvány vett még részt – célja ennél természetesen összetettebb volt; így a központ munkatársai többek között azt is vizsgálták, hogy a felsőoktatási expanzió, és azon belül a felsőoktatásban a nők arányának emelkedése milyen statisztikailag megragadható hatással van a K+F szektor nemi összetételének alakulására. Az eredmények azt mutatják, hogy a felsőoktatásban a nemi arányok megváltozása nem eredményezett hasonló tendenciát a kutatóhelyek személyi állományában, sőt: jelenleg a nők aránya a kutatók között csökkenő tendenciát mutat. Ezzel ellentétes folyamat csak az orvostudományok és az agrártudományok területén figyelhető meg. A tudományos pálya egyes állomásain (felsőfokú végzettség, első fokozat szerzése, nagydoktori, akadémiakusság) való előrehaladásban igen erős esélyegyenlőtlenség mutatható ki a kutatónők rovására – ebben a kérdésben az elmúlt közel húsz évben alig történt elmozdulás az esélyek kiegyenlítése irányában.

A munkacsoport közreműködött az MTA Kutatásszervezési Intézetében folyó akadémiai adatbázis-építésben is. 2010-ben egy fő fiatal kutató dolgozott a *Magyar örökség* elnevezésű adatbázis építésén.

II/b. Párbeszéd a tudomány és a társadalom között Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat

Az MTA elnökének egyetértésével a központ lett a gazdája a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat (MNVH) szakmai programjainak. 2010-ben az MNVH elnöksége munkájának segítése képezte a központ mondhatni eddigi legnagyobb, országos horderejű tudományszervezői feladatát. A feladat anyagi alapját a Miniszterelnöki Hivatal és az FVM-mel kötött, 2010 júniusában, illetve decemberében lezárult megállapodások képezték.

A Magyar Nemzeti Vidéki Hálózatot (MNVH) az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásokról szóló 2005. szeptember 20-i 1698/2005/Ek. tanácsi rendelet 68. cikke szerint a Magyar Köztársaság, mint az Európai Unió tagállama hozta létre. Az MNVH megalakításáról a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózatról szóló 1060/2008. (IX. 9.) Kormányhatározat rendelkezett. A megalakítás technikai részleteiről, a testületek összetételéről, a szervezet felépítéséről az UMVP IH 2/2009. (FVÉ.2.) FVM utasításában foglaltak szerint, a 131/2008. (X.1.) FVM rendelet intézkedett. A fentiek alapján a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat 2008. december 2-án létrehozta a Hálózati Tanácsot és megválasztotta elnökségét, valamint Glatz Ferenc személyében annak elnökét. Az Elnöki Titkárság elnevezésű szervezeti egység az, amelyet a központ üzemeltetett. 2010 folyamán 7 alkalommal vezetői testületi ülést szerveztek.

Az elnökség által megvitatott országos vidékpolitikai témák:

a) Leghátrányosabb helyzetű kistérségek. Az Elnökség felkért szakmai referensek, valamint az NFÜ főosztályvezetőjének előterjesztése alapján részletes vitát folytatott a 33 leghátrányosabb helyzetű kistérség fejlesztési programjáról. *b) Vidéki térségek a költségvetésben.* A szakmai elemzés két fő kérdésre fókuszált: a) anyag mekkora a valós ráfordítás a költségvetésből a vidékfejlesztésre, a vidéki térségek támogatására; b) mennyire érvényesül a térségi szemlélet. *c) „Út a munkához” program.* *d) Országgyűlési határozat a tanyákról.* Az FVM kérésére az Elnökség véleményezte a Minisztériumnak az Országgyűlés 49/2009. (V. 27.) OGY határozatára készített, *a tanyák és tanyás térségek megőrzéséről, fejlesztéséről* szóló jelentést. *e) Romakérdés Európában és Magyarországon.* *f) Határokon átnyúló vidékfejlesztés.* *g) Vízgazdálkodás a vidéki térségekben.* Különös súlyt ad e témakörnek, hogy 2011-ben Magyarország látja el az EU szoros elnökségét, és az időszak egyik fő kérdésköre lesz a víz. *h) Fórum a közös agrárpolitikáról.*

Tudományszervezői feladati részeként a központ öt nagy, átlagosan 200-400 fő részvételével tartott országos rendezvényt szervezett, ezek közül három Országos Vidéki Fórum volt. Ezekon a konferenciákon ismertette a vidékfejlesztés terén folytatott kutatások eredményeit.

Az MNVH feladatainak részeként a központ új folyóirat indított *Párbeszéd a vidékért* címmel, a korábbi folyóirathoz, az *Ezredfordulóhoz* hasonló terjesztési módszerrel. 2010-ben három tematikus szám jelent meg: 1.) Határokon átnyúló vidékfejlesztés és nemzetpolitika; 2.) A közös agrárpolitika és jövője; 3.) Polgárosodó mezőváros – Hódmezővásárhely és vidéke. Ugyanilyen cím alatt egy új könyvsorozat is indult. 2010-ben 5 kötet jelent. 2009 óta működik a *Párbeszéd a vidékért* elnevezésű elektronikus folyóirat, amely az MNVH Elnökségének honlapja (www.parbeszedavidekert.hu), és rendszeres tájékoztatást adott az elnökségi munkáról, összefoglalásokat közölt a testületi ülésekről, valamint híreket tett közzé a

magyarországi vidéki társadalmat érintő napi kérdésekről. 2010 márciusában elindult az MNVH angol nyelvű honlapja (www.hungariannationalruralnetwork.com) is.

2010. november 30-án jelent meg a vidékfejlesztési miniszter 36/2010. (XI. 30.) VM számú rendelete a Magyar Nemzeti Vidéki Hálózatról. Ennek alapján az elnök és az Elnökség megbízatása 2010. december 3-ától megszűnt.

Egyéb kutatások

A Társadalomkutató Központ előbbieken vázolt kutatási programjai mellett említésre érdemesek azok az egyéni kutatómunkák, amelyeket a központ tudományos besorolású munkatársai folytatnak, kiegészítve a központ évi teljesítését.

A központ kutató- és munkacsoportjai 2010-ben: Európa-történeti Munkacsoport, Tudománytár, Stratégiai Tanulmányok Programirodája, Gyermekszegénység Elleni Program (a Népesedéstudományi Kutatócsoport 2006-ra megszűnt, de OTKA-pályázat révén a központban még két kutató foglalkozik demográfiai problematikával).

Az Európatörténeti-kutatásokkal összefüggő rendezvényeik kiegészülnek a magyarországi Európa-történeti kutatások koordinálásával, a nemzetközi együttműködések kiépítésével, valamint az Európa-történeti tanulmányok írásával. A munkacsoport koordinálja a Balkán-kutatások programot.

Munkatársaik közül egy-egy környezetvédelemmel, egyháztörténettel, valamint a vietnámi háború történetével foglalkozik. Ezen kívül tudományos témavezetői feladatokat lát el több innovációs kutatási projektben a környezetvédelmi, megújuló energetikai és társadalomtudományi területeken.

A központ egyik tudományos munkatársának, Bóday Ádámnak 2010-ben egy szabadalma (P1000265 – Eljárás és berendezés vegyes elegyekből és/vagy szennyezett oldatokból értékes komponens (oldószer/folyadék) kinyerésére a Venturi egység alkalmazásával), és három mintaoltalma (U1000122 – Eljárás és berendezés vegyes elegyekből és/vagy szennyezett oldatokból értékes komponens (oldószer/folyadék) kinyerésére a Venturi egység alkalmazásával; U1000031– Energia- és helytakarékos, biológiai szennyvíztisztító rendszer; U1000030 – Egyszerű kialakítású, nagy hatásfokú, alacsony üzemeltetési költségű kilevegőztető berendezés) nyert bejegyzést.

II/c. Más jellegű eredmények

A központ konferenciáira mezőgazdasági és ipari szervezeteket, valamint szakminisztériumi tisztviselőket is meghív. A központ 2010-ben az alábbi válogatott rendezvények szervezője volt:

A központ által szervezett főbb tudományos rendezvények

2010. március 2. Víz – táj – társadalom.

2010. március 26–27. Párbeszéd a történelemtankönyvekről (Nemzetközi konferencia, közös szervezésben az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézettel, valamint az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeummal.)

2010. április 1. Lajosmizse. „Leader workshop”.

2010. április 21–22. Mezőváros és vidéke (Hódmezővásárhely–Szarvas).

2010. május 28. Nemzetközi konferencia a versaillesi békerendszerről. (Közösen az MTA Történettudományi Intézetével.)

2010. április 26–május 2. II. Tanyakollégium (a Lakiteleki Népfőiskolával közösen).
2010. május 20. „Esélyhajó” Szerb–magyar tanácskozás a fogyatékkal élő gyermekek és felnőttek jogairól.
2010. július 6. Magyar nemzeti tanácsok a Vajdaságban, 2010.
2010. október 15. A magyar külpolitikai változásai.

A központ által szervezett társasági rendezvények

A Jakobinus teremben az MTA Régészeti Intézet munkatársának képeiből fotókiállítást rendeztünk. 2010. december 14-én immár 10. alkalommal megtartottuk a karácsonyi koncertet az Akadémiai vonósok előadásában.

A központ közreműködésével tartott egyéb rendezvények

A központ feladatai közé tartozik, hogy segítse más intézetek tudományos rendezvényeit, illetve hogy – elsősorban a Várgondnokság kötelező bevételi előirányzata teljesítéseként – szolgáltatást nyújtson egyéb, a termeket (Jakobinus, Budavári Díszterem) igénylők részére. 2010-ben a Jakobinus Teremben 65, az MTA Budavári Dísztermében (a Kongresszusi Terem 2008 végétől használatos megnevezése) 64 rendezvény volt, összesen tehát 131. Ez a szám lényegében évek óta hasonló nagyságrendet mutat, ez a reális kihasználási lehetőség, ami az év napjaira kivetítve 36%-os kihasználtságot jelent. Munkanapokra vetítve viszont ez a szám azt jelenti, hogy a központ munkatársaira 2,4 munkanaponként jutott egy-egy rendezvény (s a megvalósult rendezvényeken kívül legalább ugyanennyi alkalommal kellett a díszteremek iránt csupán érdeklődőkkel foglalkozni). A 131 rendezvényből 82 volt tudományos-szakmai rendezvény [ebből a Budavári Díszteremben 24, a Jakobinus Teremben 58; kulturális (hangverseny, kiállítás-megnyitó) és egyéb jellegű (gazdasági vezetői értekezlet, vacsora, díjkiosztó, esküvő) 49]. (Részletes kimutatás a www.mtatk.hu honlapon.)

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi kapcsolatai 2010-ben

A Társadalomkutató Központ tartós szakmai kapcsolatokat épített ki több akadémiai intézettel, a hálójába tartozókon kívül kivált az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetével, az MTA Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézetével, valamint az MTA Regionális Kutatások Központjával.

A központ tudományos besorolású munkatársai közül tízen oktatnak hazai felsőoktatási intézményben, közülük hárman doktori képzésben is. Munkatársai közül többen rangos rendezvények előadói voltak. Kiemelkedő Glatz Ferenc, a központ tudományos tanácsa elnökének szereplése számos nemzetközi és hazai fórumon. 2010. évi munkásságának egyik csomópontja magyar–szerb együttműködés koordinálása volt, csak e témakörhöz kapcsolódóan 16 műhelybeszélgetés- vagy konferencia-felkérésnek tett eleget. A MTA elnöke, Pálincás József és Martonyi János külügyminiszter személyes támogatásával megalakult 2009-ben a magyar–szerb akadémiai vegyesbizottság, ennek két kijelölt elnöke – Glatz Ferenc és Vojislav Stanovčić akadémikusok – 2010. december 13–15. között Budapesten tárgyaltak. A két bizottság egyezményt írt alá a közös bizottság tevékenységének alapelveiről, megállapodott a kutatásokhoz, a közös tanulmány- és forrásgyűjtéshez, valamint az elektronikus honlap indításához szükséges feltételek biztosításáról.

A határon túli együttműködések másik fontos eseménye volt 2010. május 19-én Pozsonyban Csáky Pál: *Hullámvasút* c. könyvének bemutatójával egybekötött tanácskozás: az elnök megállapítása szerint a rendszerváltozás legnagyobb hozadékát a magyar nemzeti kultúra terén a határon túli magyarok jelentették.

A központ részt vállalt a Magyar–Szlovák Történész Vegyesbizottság munkájában és a Határon Túli Magyar Tudományosságért ösztöndíjprogram lebonyolításában. A feladat részeként folytatta a 2009-ben megkezdett magyar–szlovák történeti kézikönyv munkálatait. Ehhez kapcsolódóan a központ részt vett a *Párbeszéd a történelemtankönyvekről* c., az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézettel, valamint az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeummal közösen szervezett nemzetközi (francia–német–szlovák–magyar) konferencia lebonyolításában. A konferencia legfőbb célja az volt, hogy párbeszédet kezdeményezzen különböző országok történészei és történelemtanárai között a történelemtanítás nemzeti és nemzetközi szerepéről, felelősségéről, hogy megismerkedjenek egymás történelemszemléletével, nemzeti identitásával, illetve a különböző identitásokból fakadó konfliktusforrások okaival és természetével, továbbá lehetséges (fel)oldásuk módozataival. A rendezvényen bemutatták a francia–német történelmi megbékélés egyik szimbolikus csúcsteljesítményét, a közös francia–német tankönyvet. A konferencia második nagyobb egysége a történelemtanítás különböző szereplőinek – történészek, történelemtanárok, diákok, tankönyvszerzők és kiadók stb. – párbeszédét tartalmazta. A konferencia második napjának középpontjában a tankönyvkutatás, illetve a korszerű tankönyvtár sajátosságainak bemutatása állt.

Továbbra is élő a kapcsolat a Bécsben működő Institut für den Donauraummal, ahol kiemelten foglalkoznak a balkáni térséggel.

IV. A 2010-ben elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

2010-ben a központban nyolc pályázat futott. Közülük kiemelendő az MTA és a Miniszterelnöki Hivatal együttműködésében végzett három kutatási program: 1.) A Balkán mint stratégiai térség Magyarország számára; 2.) Vízgazdálkodás a Kárpát-medencében; 3. Gyermekszegénység Elleni Program (a három téma 80 M Ft összegű finanszírozást nyert). A Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat feladataira 2010-ben a központ 200 M Ft támogatást kapott (MEH).

A gyerekszegénység elleni komplex program kistérségi kiterjesztése című program TÁMOP-támogatást nyert (TÁMOP 5.2.1/07/1-2008-0001 szerződészámu projekt, 220,5 M Ft), konzorciumi partner a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet. 2009-ben a program munkatársai a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség felkérésére részt vettek a leghátrányosabb helyzetű kistérségek fejlesztésére benyújtott projektjavaslatok szakmai értékelésében és bírálatában, valamint a TÁMOP 5.2.3 „Integrált helyi programok a gyerekszegénység csökkentésére” című pályázati konstrukció pályázat-előkészítő munkacsoportjában, és a pályázati dokumentáció elkészítésében is.

OTKA pályázat: Alacsony végzettségű roma és nem-roma nők gyermekvállalása a hátrányos helyzetű térségekben (PD 78513) c. témára, kétéves futamidőre 4,9 millió forintot nyert el.

A magyar–szlovák történelmi szöveggyűjtemény munkálataira (XLVI-2/448/4/2010.) a központ 5,3 millió forint támogatást kapott a Miniszterelnöki Hivaltól.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikáció

A *Párbeszéd a vidékért* c. könyvsorozat keretében 2010-ben öt kötet jelent meg. A központ gondozza az azonos című folyóiratot, 2010-ben három tematikus szám jelent meg. A központ

2010-ben is folytatta kiadványainak terjesztését a bookline.hu és a szakkönyv.hu elektronikus könyvtárházakban.

A központ társkiadásában megjelent művek:

Sikeres vidéki térségek. Szerk. Glatz Ferenc. Bp., MTA Társadalomkutató Központ–MTA Történettudományi Intézet, 2010. 192 p. (Párbeszéd a vidékért) ISBN 9639627338

Az európai és a magyarországi agrárpolitika jövője. Szerk. Glatz Ferenc. Bp., MTA Társadalomkutató Központ–MTA Történettudományi Intézet, 2010. 152 p. (Párbeszéd a vidékért) ISBN 9639627345

Ladányi János: A burkolt szelekciótól a nyílt diszkriminációig. Bp., MTA Társadalomkutató Központ–MTA Történettudományi Intézet, 2010. 160 p. (Párbeszéd a vidékért) ISBN 963962185

Csete László: A vidék fenntartható fejlődése, Bp., MTA Társadalomkutató Központ–MTA Történettudományi Intézet, 2010. 170 p. (Párbeszéd a vidékért) ISBN 978 963 508 585

A magyar tanyás vidékek (szerk. Glatz Ferenc), Bp., MTA Társadalomkutató Központ, MTA Történettudományi Intézet, 2010. 152 p. (Párbeszéd a vidékért) ISBN 9639627321

A központ munkatársainak publikációiból:

Balogh Margit – Palasik Mária (szerk.): Nők a magyar tudományban. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010.

Bóday Ádám (szerk.): A XXI. századi magyar gasztronómia. CORDI K+F Nonprofit Kft., Budapest, 2010.

Bognár Szabina: Vermögenskonfiszierungen, Vermögensentziehung und Vermögenszuweisungen in Budaörs (1945–1948.) In: Grósz András (szerk.): Entrechtungen in Budaörs (1944–1948). Jakob Bleyer Heimatmuseum, Budaörs, 2010. 273–316. p.

Darvas Ágnes–Kende Ágnes: Egész napos iskola – tapasztalatok és lehetőségek. Esély (Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat.) (XXI. évf.), 2010. 3. 23–47.

Farkas Zsombor: Gyerekes családok helyzetének változása két hátrányos helyzetű kistérségben, 2004–2009. In: Ferge Zsuzsa, Darvas Ágnes (vál., szerk.): Gyerekesélyek Magyarországon. A „Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégia Értékelő Bizottságának 2009. évi Jelentése. Budapest, MTA GYeP. 283–317. p.

Horváth Zsolt – Marelyn Kiss József – Toldi Lóránt: Jobboldali radikális mozgalmak és pártok Magyarországon, 1989–2010. In: Pártok, politika, történelem. Tanulmányok Vida István egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szerk.: Réfi Attila, Sziklai István. Bp., MTA–ELTE Pártok, Pártrendszer, Parlamentarizmus Kutatócsoport, 2010. 283–304. p.

Varjú Tamás: A foglalkozási rehabilitáció modelljei és folyamatai. In: A foglalkozási rehabilitáció támogatása pszichológiai eszközökkel. Szerk. Juhász Mária. (Baccalaureus Scientiae sorozat.) Typotex, Budapest, 2010. 81–103. p.

VI. Összegzés a Várgondnokság 2010. évi munkájáról

Az MTA Társadalomkutató Központ gondnokságának fő feladata az épületegyüttes és az MTA Vendégház üzemeltetéséhez szükséges felújítási és karbantartási feladatok elvégzése volt a 2010. évben is.

A felújítások tervezéséhez és ütemezéséhez az MTA felújítási szabályzatának előírásait betartva folyamatosan jelzi a Társadalomkutató Központ az épületegyüttes állagmegóvásával (elsősorban az épületek külső falainak, egyes épületekben az épületbelső (Úri u. 53.: Történettudományi Intézet Könyvtár, Úri u. 51–53.: Világgazdasági Kutatóintézet földszinti folyosó, Politikai Tudományok Intézete földszint) vizesedésével) kapcsolatos hibákat, a még fel nem újított tetők felújításának szükségességét.

A Társadalomkutató Központ rendszeresen szerepelteti az intézetek által évente megküldött felújítási igényeket az éves felújítási igények között. A Régészeti Intézet, Művészettörténeti Kutatóintézet, Szociológiai Kutatóintézet területén a helyiségek, erős- és gyengeáramú vezetékrendszerek, víz-, csatorna és fűtési rendszer felújítása csak részben vagy mindeddig egyáltalán nem valósult meg.

Ennek az az oka, hogy a Társadalomkutató Központ által benyújtott felújítási igényeknek az elmúlt három évben csak 70–38–33%-ára tudott az MTA felújítási támogatási keretet biztosítani. Ebből következően évről-évre halasztódnak egyes felújítási feladatok, nincs elégséges fedezet arra, hogy a még fel nem újított épületekben nagyobb léptékű (és ezért gazdaságosabb) felújításokra kerülhessen sor.

Az épületegyüttes felújítási feladataira 2009–2011 között benyújtott igények, és az engedélyezett keretek alakulása:

év	igény (bruttó mFt)	engedélyezett keret (bruttó mFt)	az igény százalékban
2009.	156.0	110.0	70
2010.	187.1	72.5	38
2011.	228.0	75.0	33
2012.	275.0	még nem ismerhető	-

A legszükségesebb felújítási munkák folyamatos halasztódása miatt az épületegyüttes állagmegóvása és az elavult hálózatok (fűtés, vízvezeték, csatorna, erős- és gyengeáramú villamos hálózat) cseréje halasztódik. Egyre gyakoribb az olyan hiba, amely azonnali vészelhárítást tesz szükségessé már olyan épületrészekben is, amelyek az 1999–2001. közötti konszolidációs folyamat során felújításra kerültek.

Néhány példa:

1. Az MTA Történettudományi Intézet 2003. évi felújítása során az I. és II. emeleti folyosói megvilágítást biztosító világítótestek kiégnek. A termék a gyártásból kikerült, cseréjére nincs lehetőség, a teljes világítás átszerelésére van szükség.
2. A tíz évvel ezelőtt telepített telefonközpontoz illeszkedő digitális (nem analóg) telefonkészülékek gyártása megszűnt. A rendszer üzembiztos, hiba nélkül működik. A biztonságos üzemeltetéshez azonban 2012-ben bontott anyagból megvásárolt alkatrészekre lesz szükség, 3–5 éven belül a teljes telefonközpont és a digitális készülékek cseréjét kell megvalósítani.
3. Az EU döntése miatt 2014-ben véglegesen megszűnik a hagyományos izzók gyártása, árusítása. Jelenleg még árusítanak 60 Wattig terjedő tartományban hagyományos égőket.

A 2012–2014 közötti átmeneti időszakra

- a világítás hagyományos izzókkal még megoldható, de célszerű lenne az intézetek támogatásával a beszállítóktól (akikkel tárgyalt a gondnokság) nagyobb mennyiségű hagyományos izzót vásárolni, helyben raktározni. Nagyobb mennyiség esetén ugyanis jelentős árengedménye érhető el;
- a már megkezdett felmérést befejezve darabszámmra megmondható 2014-ig hány darab világítótest cseréjére lesz szükség, hány darab világítótestnél szükséges foglalat, előtét stb. átszerelése, cseréje.

Ezzel egy időben az épületegyüttesben a szinti elektromos alelosztókat ellenőrizni, szükség szerint átszerelni kell a kompakt izzók visszacsapása miatt, illetve halogén izzók használatára tekintettel.

4. Az épületegyüttesben a konszolidációs folyamat során megtörtént a központi informatikai rendszer kiépítése, a csillagpontos optikai gerinchálózat kialakítása. A rendszerbe beépített eszközök tűzévesek. Emiatt gondoskodni kell 2012-től ütemterv szerinti cseréjükéről, részben az elavulás, részben kapacitásuk maximális kihasználása miatt. A központi eszközök nemcsak azért fontosak, mert az internet használatát biztosítják minden intézet számára, hanem azért is, mert több intézetnek (Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Egyesített Társadalomtudományi Könyvtár, Társadalomkutató Központ, Szociológiai Kutatóintézet, Világgazdasági Kutatóintézet, Művészettörténeti Kutatóintézet) a belső hálózati forgalma is ezen a rendszeren működik.
- A jelenlegi eszközök gyártása, gyártói támogatása már megszűnt, hiba esetén nem javíthatók, és a rendszer működésképtelen lehet.
- A 2012. évi beruházási igények összeállításakor ezért igényelni kell az eszközök cseréjére szükséges fedezetet, három lehetőség szerint
- a) egyszerre nagyobb összeget, amely lehetővé teszi minden elavult eszköz cseréjét (2012-ben);
 - b) a központi kapcsológépet cserélni (2012-ben), és ezt követően az intézetek igényei szerinti korszerűsítést elvégezni (2013-ban);
 - c) a központi gerinchálózati eszközök cseréje (2012-ben), majd 2013-ban az intézetek eszközeinek cseréjét elvégezni (az intézetek költségére).

A 2010-ben elvégzett munkálatok

1. Úri u. 49. sz. épület
 - az épület kapu fölötti homlokzatán a vakolat fellazult, lehullott. Az életveszélyes vakolat leverése, és a homlokzaton cementált anyagokkal való lekezelése (gúzolás) megtörtént.
 - a Régészeti Intézet DNS laboratóriumának az intézet igényei szerinti átalakítása a földszinten és ehhez kapcsolódóan a II. emeleti fotólaboratórium belső átrendezése. Az átalakítás pénzügyi fedezetét a Régészeti Intézet biztosította.
 - az épület északi szárnyának felújításához elkészültek a kiviteli tervek (építés, gépészet, elektromos hálózat, lift, tűzjelzőt és az épület hőterképe). A kivitelezés megkezdéséhez a közbeszerzési eljárást 2011. március 1-jétől indítja meg a Társadalomkutató Központ. A közbeszerzési eljárás megindításához az új szabályok szerinti tervellenőrzés 2010-ben megtörtént.
 - a belső területek felújításának megkezdéséhez előkészítő munkaként elkészült a pincei kábelalagút tisztítása (használaton kívüli kábelek elbontása, a FÖTÁV pincei, a Prímási Palota felé vezető, már használaton kívüli fűtéscsöveinek leszerelése, a pincei leletanyagraktárak kitakarítása, a falak vakolása, festése, a

pincék világításának korszerűsítése, a felújításhoz szükséges kábeltálcák felszerelése.

- e munkához kapcsolódóan szükségessé vált a pincék vizesedésének megszüntetéséhez az épület udvari oldalán az esővíz ejtőcsatornák cseréje, a járda és folyóka újraburkolása, a pincefödém szigetelése, a pincehelyiségek szellőzésének kiépítése, valamint a Régészeti Intézet és a Jogtudományi Intézet pincei raktárainak elektromos hálózata is szétválasztásra került.
2. Az Úri u. 53., Országház u. 30. sz. kapuk, illetve az Országház u. 30. sz. udvari ajtók, keretek újrafestése, az Úri u. 49. sz. kapu gépkocsibehajtás miatti sérülésének kijavítása, majd mázolósa.
 3. Az Országház u. 30. sz. épület lépcsőházában a világítótestek cseréjére került sor.
 4. A Jakobinus terem tisztasági festése.
 5. Az Országház u. 30.–Országház u. 21. közötti úttest alatti informatikai összeköttetés tervei 2010-ben elkészültek, a 2010-re tervezett kivitelezésre azonban csak 2011. március 15.–április 15. között kerül sor, mert az engedélyezési eljárás elhúzódása miatt 2010. november 15-e után a kivitelezést nem lehetett megkezdeni.
 6. **Gépészeti munkák:**

- az Országház u. 30. sz. alatti pincében fűtésvezeték felújítása, a hőközpontban a tönkrement víztartály cseréje;
- az Úri u. 53. sz. I. emeletén a II. emeleti munkaszobák megfelelő fűtése érdekében szabályozó szelep és rásegítő szivattyú felszerelése;
- az Országház u. 28. sz. alatti hőközpont vizesedésének megszüntetése az utcai és épület alatti 200 mm-es vezeték szigetelésével (a FŐTÁV költségén).

7. **Díszterem**

A bevételek terhére elkészült

- a Díszterem légtechnikai berendezésének működőképessé tétele részleges felújítással;
 - az úgynevezett Erzsébet terem világításának korszerűsítése, mennyezetfestés (saját kivitelezésben);
 - a vizuáltechnika korszerűsítése (a régi vetítövásznon elbontása, rejtett, új vászon felhelyezése);
 - VIP előtérben régi berendezés bontása, mázolás (saját kivitelezésben);
 - központi UPS akkumulátorainak cseréje.
8. Az épületegyüttes kamerarendszeréhez kapcsolódóan bővítésre került a digitális rögzítés kapacitása, a korábbi 9 nap helyett 10 hétre nézhető vissza a rögzített anyag.
 9. Az épületegyüttesben 2010-ben sor került az előírás szerinti érintésvédelmi és szabványossági felülvizsgálatra. 2011 februárjában kerülnek kiosztásra az intézeteknek készített jegyzőkönyvek, és ezek alapján kell az egyes intézeteknek, illetve a Társadalomkutató Központnak a jegyzőkönyvekben szereplő intézkedéseket végrehajtani, a hibákat kijavítani. A következő hasonló felülvizsgálatra a jogszabály szerint 2018-ban, 9 év múlva kerül sor.

10. Az Országház u. 32. sz. udvar rendezési terve elkészült. 2010-ben (és 2011-ben) az intézetek és az MTA tulajdonában lévő gépkocsikra (16 db) az udvarban való parkoláshoz a behajtási engedélyeket a Társadalomkutató Központ beszerezte (2000 Ft/év/gépkocsi).

Annak érdekében, hogy az intézetek munkatársai korlátozott számban díjmentes parkolási lehetőséget kapjanak a Lovas utcai és a Toldy F. utcai parkolóban, újabb és újabb lépéseket kell tenni az I. kerületi Önkormányzatnál. 2011 februárjáig ilyen engedélyhez még nem sikerült hozzájutni.

11. **MTA Vendégház**

- a vendégházi szobákhoz tartozó hat vizesblokkban került sor a helytelenül beépített zuhanyzó fülkék cseréjére, a megfelelő padlószigetelés elkészítésére;
- a vendégházi hőközpontot sikerült a 2010/2011. évi fűtési idényre ideiglenesen működésképpé tenni többszöri hibaelhárítással;
- sor került néhány szoba tönkrement fűtésvezetékének (beázások) felújítására;
- az épület ablakaihoz hőszigetelés készült, amely érezhetően javítja a komfortérzetet.
- cserére került az épületbe vezető vízvezeték a hiba kijavításával;
- elkezdődött a Vendégház felújításához az engedélyezési és kiviteli tervek készítése. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalhoz a már elkészült engedélyezési terv 2011. februárban lett benyújtva.

12. Asztalos karbantartó szolgáltatásra kötött szerződést a Társadalomkutató Központ. A karbantartó asztalos az intézetek és a Társadalomkutató Központ számára munkadíj és anyagköltség térítés ellenében végez javítási munkát. Műhelyt a Társadalomkutató Központ egyik pincéjében kapott a munkák elvégzéséhez. Bútorok, záruk, ajtók, ablakok stb. asztalos javítását végzi.